

1. ΚΕΙΜΕΝΟ

Γιώργος Σεφέρης: Τελευταίος Σταθμός

(Κ.Ν.Α. Γ΄ Λυκείου, σσ. 45-49)

2. ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ ΕΡΩΤΗΣΕΩΝ

2.1. Στοιχεία που αφορούν στο συγγραφέα, λογοτεχνικό περιβάλλον και λοιπά γραμματολογικά στοιχεία:

1. Ποια βιώματα (μνήμες και εμπειρίες) του Γιώργου Σεφέρη αποτελούν την “πρώτη ύλη” του ποιήματος αυτού ¹;
2. Ποιος είναι ο “Τελευταίος Σταθμός” στον οποίο αναφέρεται ο τίτλος του ποιήματος;
3. Στο ποίημα αυτό υπάρχουν φανερές αναφορές στο Μακρυγιάννη, Καβάφη και άλλους σύγχρονους ποιητές. Τι πετυχαίνει, κατά τη γνώμη σας, ο ποιητής με τις αναφορές αυτές ²;
4. Ο ποιητής παραπέμπει συνειδητά σε αρχαίους ποιητές, συγκεκριμένα στο Βιργίλιο και τον Αισχύλο. Να εντοπίσετε και να σχολιάσετε τους στίχους αυτούς ³.

2.2. Δομή του κειμένου, επαλήθευση ή διάψευση μιας κρίσης με βάση το κείμενο, εκφραστικά μέσα και τρόποι του κειμένου (υφολογική διερεύνηση, αφηγηματικές λειτουργίες, επιλογές του δημιουργού σε διάφορα επίπεδα γλωσσικής ανάλυσης):

1. Ποιο είναι το σκηνικό του ποιήματος (ο χώρος και ο χρόνος);
2. Ποια στοιχεία δίνουν στο ποίημα το χαρακτήρα εσωτερικού μονολόγου ⁴;
3. Ποιες ενότητες διακρίνετε στο ποίημα και ποιο είναι το θέμα κάθε ενότητας;

---

¹ Βλ. σχετικά Πολίτης Λ., *Ιστορία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας*, εκδ. Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα 1985, σ. 284.

² Οι αναφορές αυτές που παρακολουθούν την πορεία της ποίησης στηρίζουν τη σύγχρονη πραγματικότητα του ποιητή, την ερμηνεύουν και την ελέγχουν. Βλ. σχετικά Μαρωνίτης Δ. Ν., “Ο τελευταίος σταθμός του Γ. Σεφέρη - Δοκιμή ανάγνωσης”, *Φιλολόγος* τ.χ. 9 (1976), σσ. 78-84, ιδιαίτερα σ. 81.

³ Βλ. σημειώσεις σχολ. βιβλίου, σσ. 46, 49.

⁴ Η εναλλαγή των ρηματικών προσώπων, ιδιαίτερα του α΄ και β΄ ενικού, η αμεσότητα και ειλικρίνεια, η εκμυστήρευση του ποιητή, ο εσωτερικός προβληματισμός, η υποθετική αναφορά σε

4. Ποιες αφηγηματικές τεχνικές χρησιμοποιούνται στο κείμενο; Ποιος είναι ο τόνος του ποιήματος⁵;
5. α) Το ποίημα αρχίζει και τελειώνει με τον ίδιο στίχο. Σε τι αποβλέπει, κατά τη γνώμη σας, αυτή η επανάληψη;
- β) Σε τι διαφοροποιείται ο πρώτος από τον τελευταίο στίχο⁶;
6. Να παρακολουθήσετε την εναλλαγή των ρηματικών προσώπων στο ποίημα: τι πετυχαίνει, κατά τη γνώμη σας, ο ποιητής με την ποικιλία αυτή⁷;
7. Βασικά εκφραστικά μέσα της ποιητικής τέχνης του Σεφέρη είναι οι εικόνες, οι μεταφορές, οι παρομοιώσεις και οι αλληγορίες. Να εντοπίσετε στο ποίημα χαρακτηριστικά παραδείγματα.

2.3. Σχολιασμός ή σύντομη ανάπτυξη χωρίων του κειμένου:

1. Γιατί μόνο λίγες νύχτες με φεγγάρι αρέσουν στον ποιητή, σύμφωνα με το κείμενο; Τι εκφράζει το φεγγάρι στο ποίημα;
2. Με τι παρομοιάζεται η επιστροφή των εξόριστων πολιτικών στην πατρίδα (στ. 14-17); Πώς ερμηνεύετε την παρομοίωση;
3. Ποια είναι η γνώμη του Σεφέρη για τους πολιτικούς του τόπου του⁸ και σε ποιους στίχους εκφράζεται;
4. Πώς αντιδρούν οι άνθρωποι *σαν έρθει ο θέρος*, σύμφωνα με το ποίημα;
5. Πώς ερμηνεύετε την παρομοίωση του ανθρώπου με *χόρτο* στους στίχους 47, 52 και 53⁹;
6. Ποια γνώμη εκφράζει ο ποιητής για τον άνθρωπο και τα έργα του στους στίχους 60-63; Τι νομίζετε ότι εννοεί με τη φράση “*καιρός του σπείρειν, καιρός του θερίζειν*”;

κάποιο φίλο (στ. 64) κ.ά.

⁵ Εναλλαγή μονολόγου - διαλόγου, περιγραφή, αφήγηση, στίχοι γνωμολογικού περιεχομένου κ.ά. Το ποίημα έχει τόνο πικρό και διδακτικό (επίδραση από τον Καβάφη).

⁶ Το ποίημα έχει κυκλική σύνθεση. Έτσι οι σκέψεις του ποιητή δείχνουν να ολοκληρώνονται. Στο τέλος των διαλογισμών του ο ποιητής φαίνεται να έχει κατασταλάξει σε κάποιες απόψεις και γι' αυτό ενισχύει στο τέλος του ποιήματος με περισσότερη βεβαιότητα την κρίση του σχετικά με το τι δεν του άρεσε. Βλ. σχετικά Δανιήλ Ανθούλα, *Προσεγγίσεις ποιημάτων Ανθούλα*, Εκδοτικές Τομές, Αθήνα 1995, σ. 230.

⁷ Βλ. Μαρωνίτης, ό.π., σσ. 81-82.

⁸ Βλ. Μπαλάσκας Κ., *Νεοελληνική ποίηση*, εκδ. Επικαιρότητα, Αθήνα 1980, σσ. 87-92, ιδιαίτερα σ. 91.

⁹ Πρβλ. επίσης το ποίημα του Παλαμά [Σαν των Φαιάκων το καράβι] στ. 13-14, Κ.Ν.Α.

7. Ποιους υπονοεί ο ποιητής στους στίχους 65-66 “*όμως τη σκέψη του πρόσφυγα ... πραιμάτεια*”;
8. α) Γιατί προτιμά ο ποιητής να γίνει “*βασιλιάς ανθρωποφάγων*” (στ.68);
β) Σε ποιες “*δυνάμεις που κανείς δεν αγοράζει*” αναφέρεται στο στίχο 69;
9. Ποιες εικόνες του πολέμου τραυματίζουν τη μνήμη του ποιητή (στ.73-82).
Να σχολιάσετε ιδιαίτερα το στίχο 82: “*ένα παρθένο δάσος σκοτωμένων φίλων το μυαλό μας*”.
10. Σε ποια *παραμύθια και παραβολές* αναφέρεται ο ποιητής στο στίχο 83;
11. Πώς χαρακτηρίζει ο ποιητής τη *φρίκη* στους στίχους 84-88;
12. α) Τι επιδιώκει ο ποιητής, κατά τη γνώμη σας, με το παράδειγμα του Μιχάλη στους στίχους 89-94;
β) Πώς ερμηνεύονται, κατά την άποψή σας, οι στίχοι 93-95: “*Στα σκοτεινά / πηγαίνουμε στα σκοτεινά προχωρούμε...*” / *Οι ήρωες προχωρούν στα σκοτεινά*”;
13. Ποιες ηθικές αντιλήψεις προκύπτουν έμμεσα από το ποίημα;

2.4. Σχολιασμός αδιδακτου λογοτεχνικού κειμένου:

Γ. Σεφέρης: *Σαλαμίνα της Κύπρος*¹⁰

*Φίλοι του άλλου πολέμου,
σ' αυτή την έρημη συννεφιασμένη ακρογιαλιά
σας συλλογίζομαι καθώς γυρίζει η μέρα -
Εκείνοι που έπεσαν πολεμώντας κι εκείνοι που
έπεσαν χρόνια μετά τη μάχη
Εκείνοι που είδαν την αυγή μες απ' την πάχνη
του θανάτου
ή, μες στην άγρια μοναξιά κάτω από τ' άστρα,
νιώσανε πάνω τους μαβιά μεγάλα
τα μάτια της ολόκληρης καταστροφής*

Γ' Λυκείου, σ. 20.

¹⁰ Σεφέρης Γ. *Ποιήματα*, εκδ. Ίκαρος, Αθήνα 1998 (α' έκδοση 1972), σσ. 264-265.

*Κι ακόμη εκείνοι που προσεύχονταν
όταν το φλογισμένο ασάλι πριόνιζε τα καράβια:
“Κύριε, βόηθα να θυμόμαστε
πώς έγινε τούτο το φονικό
Την αρπαγή το δόλο την ιδιοτέλεια,
το στέγνωμα της αγάπης
Κύριε, βόηθα να τα ξεριζώσουμε...”*

(απόσπασμα)

Πώς αντιμετωπίζεται το θέμα του πολέμου και του θανάτου στο παραπάνω ποίημα; Να το συγκρίνετε τον τρόπο που αντιμετωπίζεται στο ποίημα “Τελευταίος Σταθμός”.

Γ. Σεφέρης: Από το Μυθιστόρημα¹¹

Α΄

.....
*Γυρίσαμε στα σπίτια μας τσακισμένοι
μ’ ανήμπορα μέλη, με το στόμα ρημαγμένο
από τη γέψη της σκουριάς και της αρμύρας.
Όταν ξυπνήσαμε ταξιδέψαμε κατά το βοριά, ξένοι
βυθισμένοι μέσα σε καταχνιές από τ’ άσπιλα φτερά των
κύκνων που μας πληγώναν.
Τις χειμωνιάτικες νύχτες μας τρέλαινε ο δυνατός αγέρας
της ανατολής
τα καλοκαίρια χανόμασταν μέσα στην αγωνία της μέρας
που δεν μπορούσε να ξεψυχήσει.

Φέραμε πίσω
αυτά τ’ ανάγλυφα μιας τέχνης ταπεινής.*

(απόσπασμα)

Ποια βιώματα του ποιητή εκφράζουν, κατά τη γνώμη σας, οι παραπάνω στίχοι;

---

¹¹ Σεφέρης Γ., ό.π., σ. 43.

3. ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ ΕΡΓΑΣΙΩΝ ΓΙΑ ΤΟ ΣΠΙΤΙ

1. Να μελετήσετε τις σελίδες από το ημερολόγιο του Γιώργου Σεφέρη (*Μέρες Δ': 1 Γενάρη 1941 - 31 Δεκέμβρη 1944*)¹² που αναφέρονται στην εποχή που γράφτηκε το ποίημα και να επισημάνετε τα βιώματα που απετέλεσαν το νοηματικό υπόβαθρο του ποιήματος “Τελευταίος Σταθμός”.
2. Στο ποίημα διαπλέκονται πολλά θέματα: η ξενιτιά, ο νόστος, ο πόλεμος, ο άνθρωπος και η μοίρα, οι ήρωες¹³. Σχολιάστε σύντομα πώς παρουσιάζονται τα θέματα αυτά στο κείμενο.
3. Ποια συναισθήματα διακατέχουν τον ποιητή στον *Τελευταίο Σταθμό*¹⁴ και πού οφείλονται;
4. Να μελετήσετε το ποίημα του Γ. Σεφέρη *Το Απομεσήμερο ενός Φαύλου (Τετράδιο Γυμνασμάτων Β')*¹⁵ και να επισημάνετε τον κοινό νοηματικό άξονα με τον *Τελευταίο Σταθμό*.
5. Να μελετήσετε το ποίημα του Γ. Σεφέρη *Το σπίτι κοντά στη θάλασσα (Κίχλη)*¹⁶ και να συγκρίνετε το περιεχόμενό του με αυτό του *Τελευταίου Σταθμού*.

---

¹² Βλ. *Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας 2, Βιβλίο του Καθηγητή*, ΟΕΔΒ, σσ.166-168.

¹³ Βλ. σχετικά Μαρωνίτης, ό.π. σ.79.

¹⁴ Βλ. Κούσουλας Λ., *Νεοελληνικά διδακτικά δοκίμια για το Λύκειο*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 1981, σ. 165-175, ιδιαίτερα σ.168: “το άλλο μέρος του ποιήματος, με περισσότερες της μίας ενότητες, σ’ ένα τόνο μόλις συγκρατημένου πάθους, αφήνει να ξεχυθεί η πίκρα του ποιητή, ο θυμός κι η απογοήτευσή του από τους ανθρώπους τριγύρω του και την κατάστασή τους”.

¹⁵ Με το ποίημα αυτό ο Σεφέρης παρωδεί το *Απομεσήμερο ενός Φαύνου* του Στ. Μαλλαρμέ. Βλ. Κούσουλας κ.ά., ό.π., σσ. 193-195.

¹⁶ Σεφέρης Γ., ό.π., σσ. 219-220.

4. ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ ΚΡΙΤΗΡΙΟΥ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ

Κριτήριο για ωριαία γραπτή δοκιμασία

(45 λεπτά περίπου)

ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ:.....

ΤΑΞΗ:.....ΤΜΗΜΑ:.....

ΜΑΘΗΜΑ: Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας

Γιώργος Σεφέρης: Τελευταίος Σταθμός

ΗΜΕΡ/ΝΙΑ:.....

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ:

1. Σαλέρνο, μια φθινοπωρινή νύχτα του 1944: Ποιες σκέψεις απασχολούν τον ποιητή τη νύχτα αυτή; (Να τις παρουσιάσετε σε πεζό λόγο σε 20 σειρές περίπου).

.....
.....

Μονάδες 5

2. Ποια στοιχεία της ποιητικής τεχνικής του Σεφέρη (π.χ. χρήση εικόνας, τολμηρές μεταφορές κ.ά) διακρίνεται στο ποίημα αυτό; Δώστε παραδείγματα.

.....
.....

Μονάδες 5

3. Πώς ερμηνεύετε τους στίχους 85-88: “κι η φρίκη / δεν κουβεντιάζεται γιατί είναι ζωντανή / γιατί είναι αμίλητη και προχωράει / Στάζει τη μέρα στάζει στον ύπνο / μνησιπήμων πόνος”;

.....
.....

Μονάδες 5

4. Ποια άποψη εκφράζει ο ποιητής για τους ήρωες και πώς ερμηνεύετε τους σχετικούς στίχους;

.....
.....

Μονάδες 5